

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ~~УКРАЇНИ~~
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

Б И К
Ігор Степанович

КАТЕГОРІЯ ФУТУРАЛЬНОСТІ
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ
ТА ЗАСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

(на матеріалі американських політологічних текстів)

Спеціальність: 10.02.04 — Германські мови

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів 1995

76 31, 332

Дисертація є рукопис.

Робота виконана на кафедрі іноземних мов Львівського державного університету ім. І. Франка.

Науковий керівник

- доктор філологічних наук,
професор Кусько К. Я.

Офіційні опоненти

- доктор філологічних наук,
професор Полюжин М. М.
кандидат філологічних наук
доцент Сухорольська С. М.

Провідна установа.

Прикарпатський університет
ім. В. Стефаника

Захист дисертації відбудеться 18 січня 1995 року в 13 год.
на засіданні регіональної спеціалізованої ради К 068.26.10
по присудженню вченого ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.04 у Львівському державному універси-
теті ім. І. Франка за адресою: 290602, м. Львів, вул. Універси-
тетська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівсь-
кого державного університету ім. І. Франка.

Автореферат розісланий "16" грудня 1994 року.

Вчений секретар

регіональної спеціалізованої ради

кандидат філологічних наук, доцент

Буйницька Т. О.

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00755818 (Y)

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

AB - 31.532

Реферована дисертація присвячена вивченню однієї з форм темпоральної системи - майбутньому часові, визначенню його місця в часовій системі англійської мови, структурно-семантичному дослідженню і систематизації засобів реалізації футуральності в політологічному тексті.

Актуальність теми пояснюється складністю проблеми статусу футуральності в темпоральній системі англійського дієслова і всезростаючою увагою лінгвістичної науки до мовних засобів реалізації тих чи інших категорій, як мовних, так і загальнофілософських.

Мета дисертації полягає у комплексному вивченні та диференціації засобів реалізації футуральності в американських політологічних текстах.

Мета дисертації зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- визначити місце майбутнього часу в темпоральній системі англійського дієслова та простежити його категоріальну суть;
- дослідити історичну генеалу засобів реалізації футуральності з точки зору їх етимологічних зв'язків з модальністю;
- диференціювати та розглянути в структурно-семантичному аспекті засоби реалізації футуральності;
- провести зіставний аналіз особливостей функціонування футуральних форм у політологічній та художній літературі.

Матеріалом дослідження послуговували наукові монографії та підручники з питань політології 80-90-х років ХХ ст. та американська художня література цього ж періоду.

До політологічної літератури ми відносимо літературу в

текстами міжнародних угод, міждержавної кореспонденції, документи міжнародних організацій, підручники, літературу в питань теорії держави та суспільства, теорії та практики міжнародних відносин, які розглядаємо в межах одного - політологічного - жанру на підставі спільності наявної в них проблематики - питань державних та міждержавних відносин.

Політологія посідає особливе місце серед інших наук про суспільство, оскільки політологи в своїх дослідженнях активно використовують результати досліджень інших суспільно-політичних і економічних дисциплін. Це, своєю чергою, позначається на стилі політологічних праць. Проте наголосимо, що в політологічних текстах ми маємо справу не з компіляцією мовних стилів праць з суспільно-економічних питань, а з особливим стилем, котрий, активно абсорбуючи елементи стилів інших дисциплін, створює водночас свій індивідуальний стиль.

Сьогодні, коли Україна стала повноправним членом світового співтовариства, важливого значення набувають теоретичні питання внутрішньої і зовнішньої політики Української держави, успішна розробка котрих неможлива без урахування і використання надбань світової політологічної науки. Тому закономірним є інтерес до стилю політологічних праць. Потрібні дослідження політологічної літератури на різних мовних рівнях, у тому числі використання темпоральних структур, що є предметом цього дослідження.

Вибір політологічної літератури як фактологічного матеріалу дослідження засобів реалізації футуральності пояснюється передусім стильовими особливостями англійської політологічної літератури: на морфологічному рівні - це продуктивність проспективних (футуральних) форм у різноманітній

мовно-стилістичній репрезентації. Для виявлення специфіки реалізації проспективності саме в політологічних текстах ми дослідили також мовні засоби футуральності в мові художніх творів, особливо в мові літературних персонажів. Проведено статистичну обробку фактологічного матеріалу, результати наведено в зіставних таблицях. Загальний обсяг проаналізованого матеріалу під кутом зору структури, семантики та функціонування темпоральних форм становить близько 5 000 сторінок.

Наукова новизна роботи в наступному:

- вперше проведено порівняння генези засобів реалізації футуральності в американському та британському варіантах англійської мови, зокрема конструкції *shall/will + інфінітив* з точки зору її етимологічних зв'язків з модальністю;
- проведено компаративний аналіз функціонування конструкції *shall/will + інфінітив* як основного засобу реалізації футуральності в американському та британському варіантах англійської мови;
- здійснено диференціацію типів футуральності на основі нового принципу - прояву реалізованого футурального значення;
- простежено дистрибуцію конструкції *to be going + інфінітив* відповідно до реалізованого нею значення;
- встановлено моделі лексичних словосполучень зі значенням футуральності;
- простежено футуральну семантику інфінітива, умовного та наказового способів та умови її реалізації;
- проведено контрастивний аналіз функціонування засобів реалізації футуральності в політологічній та художній літературі.

Лінгвістичними методами аналізу слугували методи лінгвістичного опису, контрастивного аналізу, структурно-семантичної кореляції та моделювання, трансформаційний метод, метод кількісної обробки матеріалу з подальшим узагальненням цифрових показників.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що поглиблено розробку проблеми багатовимірної природи футуральності та її семантичного статусу в загальній темпоральній системі дієслова, запропонована диференціація засобів реалізації футуральності залежно від доміантної семи реалізованого значення, функціональних перспектив і потенціалу засобів футуральності.

Результати дослідження можуть бути використані при вивченні курсу теоретичної граматики англійської мови, в спецкурсах з проблем морфології, на практичних заняттях з англійської мови, в перекладацькій роботі.

На захист виносяться наступні положення дисертації:

1. Темпоральна система англійського дієслова тричленна, при цьому її компоненти корелюють між собою у вигляді двох бінарних привативних опозицій через їх спільний слабкий член "теперішній час". Існування останнього пов'язане з існуванням моменту мовлення як точки відліку для всієї темпоральної системи.

2. Футуральність через специфіку означуваних нею реалій завжди тісно пов'язана з модальністю. Тому пропонуємо диференціювати футуральність на експліковану та імпліковану.

3. Основним засобом реалізації експлікованої футуральності слід вважати конструкцію *shall(should)/will(would) + інфінітив*, оскільки рівень експлікації модальності тут є

найнижчим і ця модальність має об'єктивний характер.

4. Стильові особливості жанру літератури значною мірою визначають продуктивність тих чи інших засобів реалізації футуральності.

5. Сема гіпотетичності не завжди відноситься до майбутнього часу. Її темпоральна віднесеність залежить від ряду причин, зокрема контексту, форми інфінітива, з яким вжита форма - носій семи, тощо.

Апробація дисертації здійснювалася в доповідях та повідомленнях на міжнародних конференціях, конференціях факультету іноземних мов Львівського державного університету ім. І. Франка в 1990-1994 роках. На тему дисертації опубліковано дві статті і тези.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, заключення, списку літератури та додатка. В тексті дисертації, а також наприкінці роботи подано аналітичні таблиці.

У вступі обґрунтовується вибір теми, визначаються об'єкт дослідження, його мета, завдання, фактологічний матеріал та наукова новизна, а також формулюються основні положення, котрі виносяться на захист.

У першому розділі "Футуральність як складова частина категорії часу" подано критичний огляд літератури з питань категорії темпоральності та футуральності як її складової частини. Водночас розроблено основні концептуальні положення категоріальної суті темпоральності і футуральності, здійснено детермінацію деяких понять, пов'язаних з футуральністю.

У другому розділі "Мовні засоби реалізації експлікованої футуральності" досліджується морфологічна структура засобів реалізації експлікованої футуральності, вивчаються їх

дистрибуція і особливості функціонування в виставних стилях.

У третьому розділі "Мовні засоби реалізації імплікованої футуральності" описуються засоби реалізації імплікованої футуральності, досліджується їх семантичний потенціал щодо реалізації футуральності.

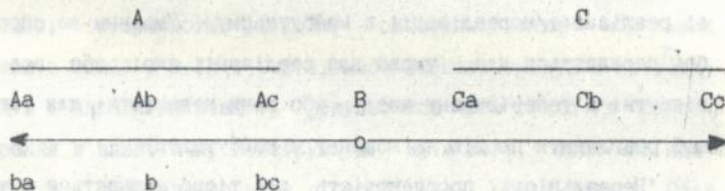
Заключення містить узагальнені результати роботи, визначає перспективи подальшого дослідження проблеми.

Зміст роботи. Категорія темпоральності виражає відношення дії до моменту мовлення. На опосередкованості значення часу з реальною дійсністю через акт спілкування (момент мовлення) акцентували увагу низка дослідників (Дж. Лайона, К. Г. Крушельницька, М. Я. Блох, О. І. Смирницький, І. П. Іванова, В. Я. Плоткін, І. Г. Кошева, В. М. Мігірін, Р. Л. Аллен та ін.). Моменту мовлення надається великого значення як точці відліку при темпоральній локалізації дії або стану. Ми визначаємо момент мовлення як реалізовану в мовленні точку на часовій осі, котра фіксується фактом існування акту мовлення чи мислення, тобто фактом застосування мови.

Досліджуючи семантику часових форм, лінгвісти встановлювали різні співвідношення між компонентами темпоральної системи: опозиція "минуле :: неминуле" (Дж. Лайона, Л. С. Бархударов), виділення категорій "первинного часу" (опозиція "минулий час :: теперішній час") і "вторинного або проспектного часу" (опозиція "майбутній час :: не-майбутній час") (М. Я. Блох), виділення в категорії часу підкатегорій "часу мовленнєвої віднесеності" і "часу рухомої віднесеності" (В. Я. Плоткін) та ін. На нашу думку, в єдиній граматичній категорії часу слід виділяти дві бінарні привативні опозиції: "минулий час :: не-минулий (теперішній) час" а

маркованим членом "минулий час" і "майбутній час :: не-майбутній (теперішній) час" з маркованим членом "майбутній час". Немаркований член цих опозицій ("теперішній час") є спільним для обох опозицій, а тому ми розглядаємо його як ланку, яка зв'язує обидві опозиції в єдину категорію часу.

Взаємозв'язок часів добре представлено в схемі "семи часів" О. Есперсена. Ми доповнили цю схему ще одним рівнем - ба (дія, яка відбулася раніше вихідної точки, що знаходиться в минулому) - b (дія, яка відбувається одночасно з цим моментом) - bc (дія, яка відбулася після цього моменту). Доповнення схеми О. Есперсена цим рівнем вводить в неї форми, котрі функціонують згідно з правилом узгодження часів:

Ми додали на нашій схемі вказівники двох протилежних напрямків руху часу по осі. Необхідність такої індикації пов'язана з тим, що на відміну від реального часу, котрий спрямований в одному напрямку - з минулого в майбутнє - реалізація граматичного часу відбувається в двох напрямках - з теперішнього в минуле і з теперішнього в майбутнє, оскільки події, які відбувалися або відбуватимуться, описуються тим, хто говорить, з точки зору моменту мовлення (B), тобто теперішнього часу.

У темпоральній системі дієслова категорія футуральності посідає особливе місце. Воно визначається специфічним значенням майбутнього часу: якщо минулий і теперішній часи ви-

ражають реальні факти, то майбутнє не виражає ніяких фактів взагалі. Його сфера - це область можливого, передбачуваного, планованого, бажаного і т. д., яке, як сподівається той, хто говорить, відбудеться або не відбудеться. На цій особливості майбутнього часу наголошували О. І. Смирницький, Дж. Лайона, І. П. Іванова, О. Есперсен, І. Г. Кошева, І. В. Хлебнікова, Р. А. Клоуз, Дж. Н. Ліч та ін.

Дія, що передається майбутнім часом, належить, таким чином, до сфери нереального, що зближує цей час з умовним способом. Різниця між цими поняттями полягає в розумінні дії тим, хто говорить: дія, виражена майбутнім часом, розглядається ним як така, для якої існують у теперішньому умови її реалізації/нереалізації в майбутньому. Умовним же способом передається дія, умови для реалізації якої або зовсім відсутні в теперішньому часі, або вони недостатні для того, щоб розглядати цю дію як можливу в майбутньому.

Нереальність, перспективність дії тісно змикається з такою важливою ознакою майбутнього часу, як модальність. На модальний характер майбутнього часу звертають увагу І. П. Іванова, М. Я. Влох, Дж. Н. Ліч, Л. С. Бархударов, А. Д. Шгелінг, Ж. Вандрієс, О. І. Смирницький, В. М. Ярцева, І. В. Хлебнікова, В. М. Комогорцева, О. В. Тарасова та ін.

Модальна коннотація майбутнього часу є причиною того, що серед граматистів немає єдиної думки не тільки щодо функціонального статусу моделі *shall/will* + інфінітив, котра, як наголошують дослідники, переважно вживається для вираження майбутнього часу (для політологічних текстів її частка становить близько 80%), але й щодо самого факту існування категорії майбутнього часу. Основна розбіжність у тлу-

маченні дослідниками конструкції *shall/will + інфінітив*, а, отже, і в їх підході до питання існування категорії майбутнього часу в англійській мові, полягає у визнанні ними факту десемантизації дієслів *shall* і *will* у цій конструкції. Деякі лінгвісти (О. Есперсен, Б. Стренг, У. Е. Туодел, У. Брендфорд, Дж. Лайона, Л. С. Бархударов та ін.), посиляючись на збереження цими дієсловами своїх модальних значень, вважають, що цю конструкцію не можна розглядати як темпоральну аналітичну форму. Виходячи з дослідження генези цієї конструкції, загального значення майбутнього часу і аналізу фактологічного матеріалу, ми вважаємо, що саме ця конструкція є основним засобом реалізації футуральності. В процесі історичного розвитку словосполучення модальних дієслів *shall* і *will* з інфінітивом взнали процесів граматизації і парадигматизації, результатом чого стало їх перетворення в аналітичну конструкцію. Крім того, будь-яка майбутня дія обов'язково несе в собі сему модальності. Слід враховувати також і футуральну коннотацію модальних значень зобов'язання і бажання, котрі реалізуються дієсловами *shall* і *will*.

У зв'язку з тим, що у футуральних формах завжди простежується модальна коннотація, недоцільно диференціювати футуральність на об'єктивну і модальну. Доцільніше, на наш погляд, диференціювати футуральність на експліковану та імпліковану. До експлікованої футуральності ми відносимо вираження майбутньої дії, яке традиційно кваліфікується як "об'єктивне" або "немодальне" майбутнє. Цей тип футуральності є складовою частиною граматичної категорії часу. До імплікованої футуральності ми відносимо випадки, коли має

місце реалізація футуральної семантики деяких лексичних одиниць і граматичних конструкцій. Цей тип футуральності не належить до граматичної категорії часу. На семантичному рівні різниця між типами футуральності полягає у ступені вираженості сем наступності і гіпотетичності, які є семантичними компонентами значення футуральності. Для експлікованої футуральності домінуючою є сема наступності, яка вказує, що дія відбудеться після якогось моменту. Сема ж гіпотетичності, як показували наші спостереження, в експліцитній футуральності є побічною, оскільки наступність завжди якоюсь мірою передбачає гіпотетичність. У випадках реалізації імплікованої футуральності на перше місце висувається сема гіпотетичності, яка виражає можливість, припущення. Сема наступності реалізується в цих випадках як додаткова.

Серед дослідників немає єдиної думки і щодо статусу форм *Future-in-the-Past*. О. І. Смирницький вважав, що неможливо знайти певне місце для фактів, позначуваних ними, на осі часу. Інші дослідники (Є. М. Коф, В. М. Ганькіна) розглядають цю конструкцію як форму умовного способу з особливим значенням. Ми вважаємо, що форми *Future-in-the-Past* добре вкладаються у загальну схему темпоральних форм. Їхнє основне призначення-реалізація семи наступності дії по відношенню до якогось моменту, тобто те ж саме, що і конструкції *shall/will + інфінітив*. Різниця полягає лише в локалізації точки відліку на осі часу. Крім того, основна функція умовного способу - облігаторна реалізація семи можливості, обумовленості дії. Рівною є також і синтаксична дистрибуція форм умовного способу і *Future-in-the-Past*: перші зустрічаються в незалежних реченнях і головних реченнях складнопідрядних з підрядним

умови, другі - лише в підрядних додаткових реченнях. Таким чином, ототожнення форм Future-in-the-Past і умовного способу не є правомірним. Приймаючи до уваги аналогічне граматичне значення конструкцій *shall/will + інфінітив* і *should/would + інфінітив*, вжитої в темпоральному значенні, в дисертації ми розглядаємо їх як граматичні варіанти реалізації семи наступності.

У другому розділі - "Мовні засоби реалізації експлікованої футуральності" - досліджуються особливості функціонування засобів реалізації експлікованої футуральності, а саме: 1) конструкції *shall(should)/will(would) + інфінітив*; 2) форм теперішнього/минулого часу в значенні футуральності; 3) конструкції *to be going + інфінітив*.

Основним засобом реалізації експлікованої футуральності в проаналізованих текстах є конструкція *shall(should)/will(would) + інфінітив*. Вона посідає особливе місце серед темпоральних аналітичних форм. Одна з її особливостей - неповна десемантизація допоміжних дієслів - аналізувалася нами вище. Інша особливість полягає в тому, що в межах однієї і тієї ж парадигми вживаються два різних допоміжних дієслова.

Існування двох допоміжних дієслів в одній дієслівній парадигмі можна пояснити тим, що як зобов'язання, так і бажання, які вони виражають, часто притаманні майбутньому часу як понятійній категорії, і тому не дивно, що саме *shall* і *will* з часом стали функціональними дієсловами, які вживаються для означення майбутньої дії. Звернемо також увагу на те, що ці дієслова у даній конструкції не вживаються в своєму конкретному лексичному значенні, а є лише допоміжними дієсловами. Сутність їх функціонального розмежування слід шу-

кати в історії становлення конструкції.

У середньоанглійський період *shall* було більш частотним дієсловом, ніж *will*. Починаючи з XVII ст. *will* витісняє *shall* в дієслівній системі, при цьому зниження частотності вживання *shall* було настільки різким, що логічно було б очікувати його витіснення дієсловом *will*. Проте цього не відбулося в зв'язку з тим, що вживання цих дієслів було регламентоване в XVII ст. граматиками Д. Уолліса і пізніших граматистів. А саме на цей період припадає і активне освоєння Америки англіцями. Становлення та розвиток засобів реалізації категорії футуральності в англійській мові мешканців Америки продовжувались без будь-яких обмежень немовного характеру. Тому витіснення більш старої форми було повним, і темпоральні конструкції з *shall* в американському варіанті англійської мови практично не вживаються.

Однак в американській політологічній літературі нами були зафіксовані випадки немодального вживання *shall* (близько 8% загальної кількості вживання форм *shall/will + інфінітив*). Таке вживання досить виразно обмежене: автори вдаються до нього, коли пишуть про план книги чи дають посилання на дальші місця в книзі, де розглядатиметься те чи інше питання. Модальне значення *shall* в таких випадках є послабленим, і сема повинності не є домінантною. На користь цього твердження свідчать два факти. По-перше, в аналогічних ситуаціях і, більше того, в одному абзаці чи навіть реченні поряд з вживанням *shall* ми можемо зустріти *will*, вжите в першій особі: Before moving on to discussions of the different levels of analysis, we shall discuss in Chapter 3 the various actors on the world stage. We shall give much

attention to the development of the contemporary nation-state system, nations and nationalism, and we will consider how the nation-state compares with other international actors [B. Russett, H. Starr]. По-друге, при пасивних трансформаціях *shall* у подібних випадках зникає, а натомість вживається *will*, оскільки при вживанні *shall* в третій особі його модальне значення було би сильно виражене.

Поряд з допоміжними дієсловами *shall* і *will* широко використовується в цій конструкції формант 'll. Його вживання не має універсального характеру: воно обмежене областю усного мовлення та неофіційного листування. В проаналізованих нами політологічних текстах був зафіксований лише один випадок вживання форманта 'll. Крім того, коли розмова ведеться в офіційній обстановці чи якійсь неординарній ситуації, скорочення 'll не вживається. Крім стилістичного, існує ще й фонетичне обмеження вживання цього форманта: він не вживається в наголошеній позиції (запитання, короткі відповіді тощо). Що ж стосується його дистрибуції, то він переважно вживається в особовими займенниками (95,4%).

Наступним засобом експлікованої футуральності, котрий розглядається в роботі, є форми теперішнього/минулого часу. Їх вживання для вираження майбутнього часу можна диференціювати на дві групи: 1) вживання цих форм у підрядних реченнях умови і часу (регулярна транспозиція) та 2) їх вживання в незалежних реченнях (стилістична транспозиція).

Вживання форм теперішнього/минулого часу в підрядних реченнях умови і часу є граматичною нормою не лише в англійській мові. Таке вживання простежуємо здебільшого тоді, коли дієслово-присудок головного речення реалізує футуральну се-

мантику (експліковану або імпліковану): The person in charge knows that if he or she doesn't protect his or her own institution, no one else *will* [B. Russet, H. Starr].

Форми теперішнього/минулого часу, вжиті для вираження футуральності в неважливих реченнях, реалізують своє синтагматичне значення. В таких випадках часова ознака їх парадигматичного значення нейтралізується. Модальна ж ознака (визначеність дії), навпаки, підсилюється за рахунок нейтралізації часової. Така стилістична транспозиція цих форм можлива лише в певному контексті, за наявності зовнішніх лексичних показників часу і тільки для термінативних дієслів.

Аналіз фактологічного матеріалу показав, що при стилістичній транспозиції форм теперішнього/минулого часу вони мають такі специфічні значення: 1) запрограмованість дії: "What sort of help are we getting?" - "When I left Pentagon, the CNO was checking the availability of P-3s out the Pacific, so you'll probably be seeing more of those" [T. Clancy]; 2) впевненість того, хто говорить, у реалізації дії: Of course he comes here. Promise. [T. Clancy]; 3) пропозиція (у формі питально-заперечного речення): Why don't you sleep in the guest bedroom tonight instead of going home? [M. Puzo]; 4) наказ або настійна вимога: One more thing: no leaks! This information does not go beyond this room without my personal approval [T. Clancy]; 5) в питальних реченнях ці форми вживаються тоді, коли той, хто говорить, запитує про дальші розпорядження, накази, просить поради чи висловлює пропозицію щодо необхідності обговорення питання: Who do I give this job to? [M. Puzo]. Отже, в наведених прикладах, як і в інших випадках, модальність висловлювання зумовлюється

тим, що ставлення до дії того, хто говорить, переважає над реальними фактами об'єктивної дійсності.

У політологічній літературі в зафіксованих нами випадках стилістичної транспозиції форм теперішнього/минулого часу модальність висловлювання має дещо інший характер: їх темпоральне значення стає більш невизначеним, "позачасовим", що робить ці висловлювання більш універсальними, не конкретизованими щодо реалізації їх дії в якомусь певному часі: *As dominance wanes over a century-long period, the conditions for the next global war are created [B. Russet, H. Starr].*

Посилена реалізація компонента модальності призводить до того, що в політологічній літературі частотність вживання форм теперішнього і минулого часів для реалізації футуральності набагато нижча, ніж у художній літературі. Так, на 200 сторінок політологічного тексту зафіксовано 32 випадки вживання цих форм, причому тільки 2 (6,2%) - в неважких реченнях. Для художньої літератури ці показники становили відповідно 164 і 36 (22,0%). Ці дані свідчать про те, що форми теперішнього/минулого часу, вжиті в їх синтагматичному значенні, не є універсальним засобом реалізації футуральності, оскільки вони мають достатньо виражений семантичний компонент модальності, реалізація якого є небажаною для політологічного жанру. Стилiстичне обмеження вживання цих форм стосується і художньої літератури: практично всі випадки реалізації футуральності формами теперішнього/минулого часу зафіксовані нами у прямій мові, і лише один - у невластивій прямій мові. Таке вживання, можливо, пов'язане з емоційно-експресивним характером мови літературних персонажів художніх творів.

Конструкція *to be going + інфінітив* може виражати як експліковану, так і імпліковану футуральність залежно від реалізованого нею значення: відповідно наступності дії чи наміру. В проаналізованих нами художніх текстах простежується незначне переважання випадків вживання цієї конструкції в аначенні наступності дії (58,6%).

Конструкція *to be going + інфінітив* передає орієнтованість дії в майбутнє, причому це майбутнє імпліцитно виражається як потенційно зв'язане з моментом мовлення чи якимось моментом в минулому. Дія, виражена цією конструкцією, є не констатацією об'єктивно існуючої закономірності, а особистою думкою мовця. Такий високий ступінь модальності значення конструкції пояснює той факт, що конструкція *to be going + інфінітив* практично не вживається в політологічній літературі.

У третьому розділі - "Мовні засоби реалізації імплікованої футуральності" - розглядаються засоби, які виражають футуральність через сему гіпотетичності: 1) лексичні моделі; 2) інфінітив неозначеного виду; 3) неперфектні форми умовного способу; 4) наказовий спосіб; 5) конструкція *to be going + інфінітив*.

При імплікованій футуральності основна мета висловлювання полягає у вираженні бажаності або можливості дії (умовний спосіб), наказу, прохання (наказовий спосіб) тощо. Беручи до уваги можливу футуральну орієнтацію цих значень, ми розглядаємо засоби їх вираження як засоби реалізації футуральності.

Одним із засобів реалізації імплікованої футуральності є лексичні моделі. Типологізація моделей проведена нами в

врахуванням їх морфологічного складу, типу синтаксичного зв'язку між членами моделі, позиції компонентів в структурі моделі та ступеня лексичної обмеженості компонентів моделі.

Лексичні моделі реалізації імплікованої футуральності є вільними словосполученнями. Їх футуральність може визначатися як структурою словосполучення, так і семантикою їх лексичного наповнення. Для лексичних моделей характерна певна асиметрія розподілу граматичного та лексичного значень. Граматичним центром моделі є перший головний член. Асиметрія розподілу лексичного значення в лексичних моделях виражена не так очевидно, як у граматичних конструкціях, або й зовсім не виражена.

Серед лексичних моделей з футуральною семантикою ми простежуємо наступні: 1) V+Vinf (дієслово + інфінітив). До цієї моделі ми відносимо також сполучення модальних дієслів з неозначеним інфінітивом; 2) N+Vinf (іменник + інфінітив); 3) [LV+] A+Vinf ([дієслово-зв'язка +] прикметник, дієприкметник або прислівник + інфінітив); 4) V+N (дієслово + іменник або герундій); 5) N+pr+N (іменник + прийменник + іменник або герундій); 6) [LV+] A+pr+N ([дієслово-зв'язка +] (діє)прикметник + прийменник + іменник або герундій).

У кожній з цих моделей простежуємо певні семантичні групи першого основного компонента моделі, котрі наведені в таблиці на стор. 18. Як видно з таблиці, ці групи для всіх моделей в основному збігаються або близькі за значенням. Проте вони виділяються не для всіх моделей. Там, де вони простежуються, реалізація семи футуральності проходить на рівні лексичного значення першого основного компонента моделі. В тих випадках, коли семантична група не виділяється,

Семантичні групи першого компонента лексичних моделей з футуральною семантикою

	V+Vinf	N+Vinf	[LV+] A+Vinf	V+N	N+pr+N	[LV+] A+pr+N
примус, вимога, заборона, порада, дозвіл	+	+		+	+	
сприятливі або несприятливі обставини для реалізації дії	+	+	+	+	+	
початок дії (спроба її початку) або припинення	+	+		+	+	
(не)готовність, (не)бажання, намір і т. ін.	+	+	+	+	+	
потенційна адатність до виконання дії, призначення предмета для реалізації дії	+	+		+	+	+
якісна характеристика предмету			+	+	+	
важливість чи необхідність реалізації дії			+			
ступінь вираженості якості явища, необхідної для реалізації дії			+			
відчуття суб'єкта щодо перспективи існування певного явища						+

реалізація семи гіпотетичності відбувається на синтаксичному рівні. Важливу роль при цьому відіграє інфінітив.

Сполучення модальних дієслів з неозначеним інфінітивом посідає особливе місце в моделі V+Vinf, оскільки в значенні цих дієслів закладена футуральність, виражена через сему гіпотетичності. Футуральність в таких випадках має дещо нечіткий характер і деколи важко встановити, з яким часом той, хто говорить, пов'язує дію, виражену інфінітивом: The answer to these questions must, of course, be tentative [S. Bialer]. Такий нечітко виражений характер темпоральності призводить до того, що лише в контексті можна визначити час, до якого належить виражена інфінітивом дія.

Важливого значення набуває контекст і для реалізації футуральної спрямованості семи гіпотетичності у сполученнях *to have + інфінітив* і *to be + інфінітив*. У складі модального значення дієслів *to have* і *to be* сема гіпотетичності, як правило, належить до майбутнього часу (у 87% зареєстрованих нами випадків): Having met some success on a trial basis in Georgia, the system was to be introduced gradually in other republics [S. Bialer].

Разом з тим, нами були зафіксовані і випадки, коли гіпотетичність дії інфінітива є одночасною щодо часу дієслів *to have* і *to be*: A state is sensitive to environmental interdependence if it has to clean beaches blackened by an oil spill occured in another states' territorial waters [B. Russet, H. Starr]. У таких випадках можлива заміна цього словосполучення часами групи Indefinite, хоч втрата відтінку значення при такій заміні буде відчутною: A state is sensi-

tive to environmental interdependence if it cleans beaches...

Модальні значення дієслів *to have* і *to be* близькі до значення модального дієслова *must*. Найбільш близькими є значення *must* і *to have*. Різниця між ними полягає в тому, що зобов'язання *must* є суб'єктивним за своїм характером, в той час як зобов'язання, котре виражається дієсловом *to have*, є об'єктивним. Як свідчать результати наших статистичних обстежень фактологічного матеріалу, вживання *must* і *to have* + інфінітив у політологічній літературі співвідносяться як 7,5:1. В художній літературі, навпаки, частотність вживання *must* приблизно удвічі нижча, ніж *to have* + інфінітив (співвідношення 1:2,1). Такі співвідношення пояснюються, на наш погляд тим, що модель *to have* + інфінітив може реалізувати набагато ширший спектр відтінків модального значення зобов'язання, ніж модальне дієслово *must*, і в розмовній мові вона витісняє дієслово *must*.

Наступним засобом реалізації імплікованої футуральності є інфінітив неозначеного виду. Однак ця форма може виражати ще й одночасність дії, оскільки сема футуральності реалізується не завжди. Наші спостереження показали, що її реалізація визначається синтаксичною функцією інфінітива в реченні. Самостійно вжитий інфінітив передає футуральність коли він виступає у таких функціях: 1) підмет речення: Comparison also implies measurement; to compare two things means we must measure them in some way [B. Russet, H. Starr]; 2) обставина мети: In the NPT, for example, exports to signitaries are accompanied by "safeguards" to verify that the exports are not being used for military purposes [America's Strategy]. Футуральність, виражена в такий спосіб, має

невизначений характер, не конкретизований у фізичному часі: дія, виражена інфінітивом, може відбутися в будь-який момент після дії присудка або може мати місце і в момент дії присудка.

Імплікована футуральність реалізується також умовним і наказовим способами. Неперфектні форми умовного способу виражають дію гіпотетичну, котра може відбутися лише за певних умов, які в момент мовлення відсутні або про існування яких в момент мовлення немає жодної інформації. Дія, виражена цими формами, може відбутися в будь-який момент, в тому числі і безпосередньо в момент мовлення: The oil companies, for instance, would still have tremendous impact with their pricing and marketing policies even if they did not try to change the policy or personnel of national governments [B. Russet, H. Starr]. В наведеному прикладі прислівник *still* відносить умову, виражену формами *would have* і *did not try*, до моменту мовлення.

Неперфектні форми умовного способу тривалого виду в текстах з політології зафіксовані нами не були. Це, на нашу думку, пояснюється семантикою цих форм, адже вони передають дію як процес. Для політологічної літератури така функціональність нехарактерна. В художній літературі неперфектні форми умовного способу тривалого виду вживаються також не дуже часто: середня частотність становить 10 випадків вживання на 200 сторінок тексту, або 3,7% вживання неперфектних форм умовного способу. В 25% випадків вони були вжиті для вираження футуральності: Corleone was one of the biggest Mafia men in the country with more political connexions than Capone had ever had. Whoever knocked him off would be doing

the country a big favor [M. Puzo]. Реалізація футуральної семантики цими формами можлива лише в контексті. Форми тривалого виду порівняно з відповідними формами неозначеного виду (*would do*) мають посилене модальне забарвлення: мовець, виходячи з тих умов, які вже існують, і з свого життєвого досвіду, виражає свою впевненість в тому, що дія, обов'язково буде мати місце (при умові реалізації певних обставин).

Форми наказового способу також відносять дію, позначувану ними, до майбутнього. Це майбутнє виражається через бажання, волевиявлення того, хто говорить, і тому має суб'єктивний характер. Темпоральна характеристика наказового способу менш чітко визначена, ніж у засобів реалізації експлікованої футуральності. Слід, однак, наголосити, що у випадку наказового способу, на відміну від умовного, момент мовлення виключається: дія може відбутися безпосередньо після цього моменту, але не під час нього. Тут, за нашим переконанням, відіграє роль фактор інформованості того, хто говорить, про стан справ: передаючи спонування, він знає, що ця дія в даний момент не виконується, тоді як при вживанні умовного способу такої впевненості немає: Note where international terrorist incidents take place [B. Russet, H. Starr].

На користь футурального значення наказового способу свідчить і той факт, що при його вираженні розділовими питальними реченнями в їх питальній частині вживається конструкція *shall/will + інфінітив*: Let's hold this story about the defecting boomer in abeyance for the moment, shall we? [T. Clancy]. Проте слід зауважити, що вживання форм наказового способу в розділових запитаннях зафіксоване нами лише в художній літературі. Багалі вживання форм наказового

способу в аналізованих нами політологічних текстах порівняно з художньою літературою є дуже обмежене як кількісно (на 200 сторінок політологічного тексту припадає в середньому 26 випадків вживання наказового способу, для художнього тексту цей показник становить 115 випадків), так і якісно: в політологічних текстах обмежений ряд дієслів, котрі вживаються в наказовому способі. Це дієслова *to note, to notice, to see, to remember, to take, to start, to compare, to recall, to forget* (переважно в заперечній формі), *to suppose* та деякі інші. Загальна частка їх вживання становить 91% всіх випадків вживання наказового способу в політологічних текстах. Формами наказового способу тут виражається пропозиція, запрошення до обговорення, рекомендація щодо подальшого чи додаткового дослідження чи вивчення, або посилання на інші місця в книзі чи на інші джерела. Таке вживання можна, на нашу думку, визначити як стилістично визначене вживання форм наказового способу.

Проаналізуємо тепер вживання конструкції *to be going + інфінітив* в значенні наміру, тобто як засобу реалізації імплікованої футуральності. Слід зазначити, що значення наміру може бути реалізоване конструкцією лише тоді, коли підметом речення є іменник або займенник, котрий означає назву істоти. Проте далеко не у всіх випадках можна чітко визначити, яке значення реалізується конструкцією *to be going + інфінітив* - наступності чи наміру. Логічний наголос висловлювання тут значною мірою визначається контекстом.

У проаналізованих нами політологічних текстах, як і у випадку реалізації експлікованої футуральності, не було зафіксовано жодного випадку вживання конструкції *to be going*

+ інфінітив в значенні наміру суб'єкта дії. Це, на нашу думку, пояснюється високим ступенем модальності конструкції.

Проведене комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів футуральності дає підстави для висновку про те, що футуральність органічно входить до темпоральної системи дієслова. Футуральність виходить за межі граматичної категорії, оскільки вона співвідносна з категоріями логіки і філософії. Її особливість порівняно з категоріями теперішнього чи минулого полягає в тому, що вона набуває дещо нечітких, часто модально репрезентованих ознак.

Аналіз фактологічного матеріалу показав, що основним засобом реалізації футуральної темпоральності є конструкція *shall(should)/will(would) + інфінітив*, модальна коннотація котрої зводиться лише до об'єктивної модальної коннотації майбутнього часу як понятійної категорії, і котра не має обмежень будь-якого характеру.

Аналіз функціонування засобів реалізації імплікованої футуральності свідчить про її специфічний характер. При вживанні цих форм той, хто говорить або пише, не ставить перед собою завдання фіксації події на часовій осі. Футуральність реалізується тут через темпоральну віднесеність семи гіпотетичності дії.

Проведене дослідження передбачає подальше вивчення особливостей функціонування інших граматичних форм та категорій в різних стилях. Це дасть можливість виробити комплексні моделі засобів вираження граматичних категорій в тому чи іншому стилі. Спеціального дослідження потребує питання компаративістики варіантів перекладу засобів реалізації тих чи інших граматичних категорій в різних стилях для вироблен-

ня рекомендацій в області теорії та практики перекладу. Важливим видається також дослідження інших аспектів стилю політологічної літератури, проблем морфологічної, семантичної та синтаксичної стилістики цього жанру.

Основні положення дисертації викладені в наступних публікаціях:

1. Центр і периферія категорії майбутнього часу в сучасній англійській мові// Іноземна філологія. - 1990. - Вип. 97. - С. 46-50.
2. Модально-функціональні аспекти конструкції shall/will + інфінітив (на матеріалі політологічних текстів)// Іноземна філологія. - 1994. - Вип. 107. - С. 15-20.
3. Реалізація футуральної семантики в англійській публіцистиці (на матеріалі листування Дж.Ф.Кеннеді і М.С.Хрушова, 22.10.1962-14.12.1962)//Лінгвістика тексту за фактом та проблеми прикладного термінознавства. Тези доповідей регіональної науково-методичної конференції викладачів іноземних мов вузів. Львів-Рівне, 1993. - С. 47-48.

А н о т а ц і я

Бык И.С. Категория футуральности в современном английском языке и средства её реализации (на материале американских политологических текстов).

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 - германские языки. Львовский государственный университет имени Ивана Франко, Львов, 1995.

Защищается рукопись диссертации, в которой содержится теоретическое исследование категории футуральности и средств её реализации. Установлены место и категориальная сущность фу-

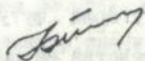
гуральности в темпоральной системе английского глагола, проведён контрастивный анализ функционирования средств реализации футуральности в политологических и художественных текстах.

Ключові слова: темпоральність, футуральність, засоби реалізації футуральності.

I. Бук. Category of Futurity in Modern English and Means of Its Realization (On the Material of American Texts on Political Sciences).

Dissertation Thesis for the Degree of Candidate of Philological Sciences in speciality 10.02.04 - Germanic Languages, Ivan Franko Lviv State University, Lviv, 1995.

A manuscript of dissertation thesis containing a theoretical investigation of the futurity category and means of its realization is defended. The place and categorial essence of futurity in the temporal system of the English verb have been defined, contrastive analysis of functioning of means of futurity realization in texts on political sciences and in fiction has been performed.

Підписано до друку 12.12.94. Формат 60х84/16.
Обсяг 1 друк. лист, Зам. 804. Тир. 100. Безкоштовно.
Українська Академія друкарства. Личаківська 3.

455269

Безплатно

АВ 31.532